

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان

حمید رحیمی^۱

چکیده

هدف: هدف تحقیق حاضر، تحلیل رابطه بین مهارت‌های زندگی با میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه بود. **روش:** روش پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر اجرا، توصیفی-همبستگی بوده، جامعه آماری آن، کلیه دانشجویان دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ شامل ۷۱۳۲ نفر بود که با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران و به روش تصادفی طبقه‌ای، ۲۳۷ نفر به دست آمد. ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق، دو پرسشنامه استاندارد «مهارت زندگی» و پرسشنامه استاندارد «مسئولیت‌پذیری» بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت در شش مؤلفه بود که روایی هر دو به صورت محتوایی توسط کارشناسان، تأیید و پایایی آنها از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای مهارت زندگی، ۰/۸۶ و مسئولیت‌پذیری، ۰/۹۱ برآورد شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون و آزمون تی) با استفاده از نرم‌افزار آماری اس.پی.اس.اس. انجام گرفت. **یافته‌ها:** میانگین هر یک از مؤلفه‌های مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری در دانشجویان، بالاتر از حد متوسط بود. بین مهارت زندگی و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. ضریب رگرسیون نشان داد مهارت زندگی قابلیت پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری دانشجویان را دارد. همچنین بین مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان، بر حسب جنسیت و مقطع تحصیلی تفاوت معنادار وجود ندارد؛ اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی و سال ورود معنادار است. **نتیجه‌گیری:** آموزش مهارت زندگی، فرد را قادر می‌سازد مسئولیت‌های نقش فردی و اجتماعی خود را بپذیرد و نیازها، انتظارات و مسائل روزانه را به شکل اثربخشی پاسخ دهد.

واژگان کلیدی: مهارت زندگی، مسئولیت‌پذیری، دانشجویان، دانشگاه.

دریافت مقاله: ۹۳/۰۹/۱۹؛ تصویب نهایی: ۹۴/۰۳/۲۰

۱. دکترای مدیریت آموزشی؛ استادیار دانشگاه کاشان/ آدرس: کاشان، دانشگاه کاشان، دانشکده علوم انسانی/ نامبر: ۵۵۹۱۲۷۲۷-۰۳۱

Email: dr.hamid.rahimi@gmail.com

الف) مقدمه

نظامهای آموزشی در سطوح و مقاطع تحصیلی مختلف اهداف و کارکردهای متفاوتی را مورد توجه و تأکید قرار می‌دهند. یکی از این کارکردها که بیانگر تلاش و برنامه‌ریزی نهادهای آموزشی برای تربیت اجتماعی و شهروندی یادگیرندگان خود است، اقدام در مسیر ایجاد، آموزش رشد قابلیت‌ها و مهارت‌های مسئولیت‌پذیری در میان مخاطبان و مشتریان خود است. تردیدی نیست که انسان به عنوان موجودی ذاتاً اجتماعی و برخوردار از سرشت مدنی، به تنهایی قادر به رفع نیازهای خود نیست؛ لذا مجبور است برای انجام امور مختلف خود به دیگران پناه آورد (سوده، ۱۳۸۶). از این رو، ضرورت دارد که الزامات و مقتضیات تعامل با دیگران را به درستی بشناسد و آنها را عملاً در روابط و مناسبات اجتماعی خود به کار گیرد، دیگران را بشناسد و بتواند با آنها ارتباط مؤثر برقرار کند و در پذیرش اطلاعات متنوع، منفعل نباشد، بلکه آنها را ارزیابی کند. به این ترتیب، نیاز به توانایی به کارگیری مؤثر دانش را دارد. برخورداری از چنین مهارتهایی مستلزم آموزش، یادگیری و به کارگیری مؤثر مهارت‌های زندگی است.

با توجه به مطالب پیش گفته، می‌توان به این نکته تأکید کرد که تلاش در جهت آموزش مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری، در رشد و پرورش شخصیت متعادل و متوازن افراد از جمله دانشجویان و نقش آن در بهبود ارتقای عملکرد درسی و آموزشی آنان دارای اهمیت قابل توجهی است.

ب) مبانی نظری

۱. مهارت‌های زندگی

مهارت‌های زندگی مجموعه‌ای از توانایی‌هایی است که زمینه‌های سازگاری و رفتار مثبت و مفید را فراهم می‌آورند (طرمیان، ۱۳۸۷: ۲۱). مهارت‌های زندگی مهارتهایی‌اند که به منظور ارتقا و سطح ارتباط، افزایش قدرت تصمیم‌گیری، ارتباط با دیگران، یادگیری درک خود و کار در گروه، استفاده می‌شوند (ادیب، ۱۳۸۲). یونسف (۲۰۰۳) بیان می‌کند مهارت زندگی به گروه بزرگی از مهارت‌های روانی، اجتماعی و میان‌فردی گفته می‌شود که می‌تواند به افراد کمک کند تا تصمیماتشان را با آگاهی اتخاذ کنند، به طور مؤثر ارتباط برقرار کنند، مهارت‌های مقابله‌ای و مدیریت شخصی خود را گسترش دهند و زندگی سالم و بارآور داشته باشند. مهارت‌های زندگی، مجموعه‌ای از توانایی‌هاست که قدرت سازگاری، رفتار مثبت و کارآمد را افزایش می‌دهد. در نتیجه، شخص قادر می‌شود بدون صدمه زدن به خود یا دیگران، مسئولیت‌های مربوط به نقش

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه ۳۰۹

اجتماعی خود را بپذیرد و با چالشها و مشکلات روزمره زندگی به شکل مؤثر روبه‌رو شود (پیت، ۲۰۰۴). در واقع؛ هدف نهایی مهارتهای زندگی این است که افراد، مسئولیت برتری و شایستگی فردی خویش را بپذیرند. این شایستگی فردی شامل احساس کفایت و شایستگی سطح بالا، سلامت روانی، خود شکوفایی و پذیرش مسئولیت فردی می‌باشد که موضوع تحقیق حاضر است.

یانکا^۲ (۲۰۰۸) مهارتهای زندگی را در ۱۰ مهارت تصمیم‌گیری، حل مسئله، تفکر خلاق، تفکر نقاد، توانایی برقراری ارتباط مؤثر، ایجاد و حفظ روابط بین فردی، خودآگاهی، همدلی کردن، مقابله با هیجانها و مقابله با استرس خلاصه می‌کند. کومار^۳ (۲۰۰۹) علاوه بر این، مهارت ابراز وجود، وقار و متانت و مهارت آرامش را نیز به مهارتهای زندگی اضافه می‌کند.

گفتنی است که آنچه به «مهارتهای زندگی» مشهور است، حاصل کار پژوهشگران عصر حاضر نیست، بلکه بسیاری از این مهارتها در لابه‌لای تعالیم الهی، به در خصوص قرآن کریم و احادیث معصومین (ع) بیان شده است. عبارت مشهور «من عرف نفسه فقد عرف ربه» از امام علی (ع)، سرلوحه بهره‌مندی از یک زندگی مطلوب و مؤثر است و مهارتهای زندگی، بدون «خودشناسی» بی‌معناست. به عبارت دیگر؛ مهارتهای زندگی، افراد را قادر می‌سازد دانش، نگرش و ارزشهای وجودی خود را به توانایی‌های واقعی و عینی تبدیل کنند و بتوانند از نیروهای وجودی در جهت شادابی و شادکامی و ایجاد زندگی مثبت برای خود و دیگران بهره‌گیرند. این یعنی احساس بودن و گام برداشتن به سمت بهتر شدن و توانمند شدن در جهت کاهش آسیبهای فردی و اجتماعی. (طارمیان، ۱۳۸۷)

۲. مسئولیت‌پذیری

مسئولیت‌پذیری موضوع جدیدی نیست؛ اما گویا افزایش علاقه در میان دانشگامیان و دست‌اندرکاران به مسئولیت اجتماعی، به خاطر منفعتهایی که برای اقتصاد، جامعه و محیط زیست دارد، تازه و جدید است (هندرسون، ۲۰۰۷). اصطلاح مسئولیت‌پذیری از نظر لغوی به معنای موظف بودن به انجام دادن امری (معین، ۱۳۴۵) می‌باشد. در معنای عام حقوقی نیز مسئولیت به مفهوم متعهد و موظف بودن شخص به انجام یا ترک عملی است. (شهیدی، ۱۳۸۶: ۴۹)

از دیدگاه فروم^۵ (۲۰۰۴)، مسئولیت‌پذیری صرفاً وظیفه یا تکلیفی نیست که باید توسط یک فرد انجام گیرد؛ بلکه بر عکس، بیانگر نوعی احساس و حالت است که توسط خود فرد، برانگیخته شده و در بر

1. Pitman
2. Yankah
3. Kumar
4. Henderson
5. Fromm

دارنده پاسخ و واکنش فرد نسبت به نیازهای دیگران به صورت آشکار یا پنهان است. ناکامورا و واتانابه-موراوکا^۱ (۲۰۰۶) نیز تأکید می‌کنند مسئولیت‌پذیری از آن رو که بر ایده دموکراسی و جامعه دموکراتیک تأثیر می‌گذارد، دارای ارزش والایی است و اصولاً محور و کانون اصلی آن، نوع‌دوستی و احترام به دیگران است. شلنکر^۲ و همکاران (۱۹۹۴) هم معتقدند که مسئولیت‌پذیری، پدیده‌ای است که افراد را به جامعه پیوند داده، خودکنترلی را برای فرد و کنترل اجتماعی را برای جامعه انسانی به همراه دارد. مرگلر^۳ (۲۰۰۷) معتقد بود که مسئولیت‌پذیری در معنای توانایی نظم دادن به تفکر، احساسات و رفتار فردی، با اراده و قدرت انتخابگری خود به عنوان مسئول و پاسخگوی اصلی پیامدهای فردی و اجتماعی آن همراه است. از دیدگاه سرتو^۴ (۱۹۸۹)، مسئولیت‌پذیری، الزام و تعهد درونی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت‌هایی است که به عهده او گذاشته شده و نشئت گرفته از واقعیت‌های درونی هر فرد است. لذا این مفهوم با پذیرش و انجام یک مسئولیت یا وظیفه، متناسب با سطح توانایی‌ها، استعدادها و علایق فردی همراه است.

فرمینی^۱ (۱۳۷۸) مسئولیت‌پذیری را به معنای بر عهده گرفتن امر یا کاری و پاسخگو بودن در برابر کار یا وظیفه برعهده گرفته شده می‌داند. همچنین طالب‌زاده^۲ (۱۳۸۷) در تعریف عملیاتی خود از مسئولیت‌پذیری، معتقد است این مهارت شامل مواردی چون: مراقبت از خود و محیط، پذیرش نتیجه عمل، رعایت مقررات، انجام دادن تکالیف و وظایف محوله (انجام سر وقت تکالیف و کار و تمرکز و اتمام آن) است. در عین حال، صاحب‌نظران مذکور تأکید می‌کنند که مهارت مسئولیت‌پذیری و انجام وظایف و مسئولیت‌های محوله، مستلزم همکاری با افراد است و این همکاری زمانی موفقیت‌آمیز است که در آن همدلی وجود داشته باشد. به علاوه، انجام مسئولیت در هر سطحی، بیانگر مهارت ابراز وجود در فرد است.

از دیدگاه ایزدی و عزیزی^۱ (۱۳۸۸)، مسئولیت‌پذیری یکی از مهم‌ترین ابعاد شهروندی بوده و شخص مسئولیت‌پذیر کسی است که بر اساس عزت نفس خود و با احترام به حقوق سایرین، دیدگاه‌های خود را ارزیابی کرده و در نهایت، پیامدهای اعمال و تصمیماتش را می‌پذیرد. صاحب‌نظران مذکور، همچنین ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در قالب سه بُعد شناختی (رشد دامنه اطلاعاتی فرد از انواع مسئولیت‌های اجتماعی و اعتلای مهارت‌های عقلانی و تحلیل و تفکر پیرامون این مسئولیت‌ها)، عاطفی (ایجاد انگیزه، نگرش و عواطف مثبت نسبت به انواع مسئولیت‌های اجتماعی) و عملکردی (توانایی ایفای مطلوب وظایف اجتماعی توأم با همکاری، همراهی، کمک و احترام به سایر افراد) مطرح و مورد بحث قرار می‌دهند.

1. Nakamura & Watanabe-Muraoka
2. Schlenker
3. Mergler
4. Cereto

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه ۳۱۱

همچنین مسئولیت‌پذیری یکی از موضوعات و مؤلفه‌هایی است که در دین مبین اسلام بر آن تأکید بسیار می‌شود؛ از جمله: برعهده گرفتن مسئولیت رفتار و اعمال خویش، مسئول بودن در قبال خود و جامعه و ... که دارای بار ارزشی و اخلاقی است. همچنین باید گفت انسان اشرف مخلوقات است و برای رسیدن به جایگاهی که استحقاق آن را دارد، باید مسئولیتهایی را که خداوند در اختیار وی نهاده است، بشناسد و بعد از آشنایی با حقوق و مسئولیتهای، از طریق عمل، کمر به همت آن بیند.

آذرمهر (۱۳۹۱) بیان می‌دارد، در معارف اسلامی، مسئولیت و مسئولیت‌پذیری با واژگانی چون: تکلیف، حقوق، وظیفه و تعهد ملازم است. امام سجاده (ع) می‌فرماید: بدان که خدای عزوجل را بر تو حقوقی است که در هر جنبشی که از تو سر می‌زند و هر آرامشی که داشته باشی یا در هر حالی که باشی یا در هر منزلی که فرود آیی یا در هر عضوی که بگردانی یا در هر ایزاری که در آن تصرف کنی، آن حقوق اطراف تو را فرا گرفته است. بزرگ‌ترین حق خدای تبارک و تعالی همان است که برای خویش بر تو واجب کرده؛ همان حقی که ریشه همه حقوق است. وی در توضیح حدیث مذکور تأکید می‌کند که: امام سجاده (ع) نمی‌فرماید تو بر گردن دیگران حقی داری که آنها باید در مورد تو رعایت کنند، بلکه می‌فرماید: حقوقی تو را احاطه کرده؛ یعنی حقوقی که دیگران بر گردن تو دارند و تو باید از عهده آنها بر آیی. همان طور که دیدیم، اسلام دینی تکلیف‌گراست و اصولاً دینداری بدون مسئولیت‌پذیری و تعهد معنایی ندارد. در قرآن، آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی را برای انسان بیان کرده است. ابعاد این پاسخگویی به قدری وسیع است که حتی اعضا و جوارح انسان را نیز در بر می‌گیرد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا» (سرا: ۶)؛ از آنچه نمی‌دانی پیروی نکن؛ چرا که گوش و چشم و دلها همه مسئولند. مسئولیت‌پذیری از چنان اهمیتی برخوردار است که در بسیاری از تفاسیر، از امانت الهی، به همان تعهد و قبول مسئولیت یاد شده است. خداوند در این باره در قرآن می‌فرماید: «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا» (احزاب: ۷۲)؛ ما امانت را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه داشتیم، آنها از حمل آن ابا کردند و از آن هراس داشتند. اما انسان، آن را بر دوش کشید. او بسیار ظالم و جاهل بود.

مسئولیت‌پذیری در روایات، در ابواب مختلف مطرح شده و همواره از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. ایزدی‌فرد و کاویار، مطرح می‌کنند که مسئولیت‌پذیری زمامداران حکومتی، همان پاسخگویی است؛ زیرا پاسخگویی، نوعی فرمانبرداری و اجابت درخواست دیگران در برابر وظایفی است که بر عهده دارند و برای شخص تعهد ایجاد می‌کنند. از منظر آنان، عنصر اصلی مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی است؛ یعنی اصالت دادن به حقوق دیگران! به این معنا که شما حق دارید و من تکلیف دارم. به طور کلی می‌توان اشاره

۳۱۲ ❖ فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۱۶

کرد که مسئولیت‌پذیری انسان بر آمده از خودآگاهی و اختیار او و نوعی رفتار اخلاقی است که با الزام همراه و تعهدآور نیز است. (ایزدی‌فرد و کاویار، ۱۳۸۹)

در این تحقیق، مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری در قالب هفت مؤلفه اصلی به شرح ذیل است:

خودمدیریتی: مسئول بودن و خویشتن‌داری برای دستیابی به اهداف و پافشاری در جبران شکستها و ناکامی‌ها؛ خودمدیریتی، کنترل و هدایت واکنشهای هیجانی و احساسات در برابر افراد و در موقعیتهای مختلف است که از این طریق، قادر به واکنش مثبت و مؤثر خواهد بود. خودمدیریتی وابسته به خودآگاهی شماسست و رفتارها را به طور مثبت رهبری کردن است.

نظم‌پذیری: دقت و مراقبت در استفاده از وسایل و جایگزینی صحیح آنها، داشتن آمادگی لازم قبل از انجام کار، تمیز و مرتب بودن در امور و رعایت بهداشت.

قانونمندی: تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قوانین گروهی، احساس التزام عمل در موقعیتهای گوناگون، تقید نسبت به دیگران و رعایت حقوق آنها.

امانتداری: تعهد نسبت به حفاظت از جان و مال و حقوق دیگران و وفاداری نسبت به عهد و پیمان.

وظیفه‌شناسی: انجام اعمال و تکالیف محوله به طور شایسته بدون تذکر دیگران.

سازمان‌یافتگی: بررسی کردن امور، امکان‌سنجی و برنامه‌ریزی در کارها، نظم، انضباط و غیره.

پیشرفت‌گرایی: آگاهی و میل به بهتر شدن، انگیزه‌ای درونی است برای به پایان رساندن موفقیت‌آمیز یک تکلیف، رسیدن به یک هدف یا دستیابی به درجه معینی از شایستگی در کار. (نعمتی، ۱۳۸۷)

امروزه با وجود ایجاد تغییرات عمیق فرهنگی در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی با مسائل زندگی، فاقد توانایی‌های لازم و اساسی‌اند و همین موضوع آنان را در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی روزمره و مقتضیات آن آسیب‌پذیر کرده است (حش‌شاس، ۱۳۸۸). با توجه به اینکه دانشجویان از جمله افرادی‌اند که تحت تأثیر آسیب‌های فردی و اجتماعی ناشی از عدم آگاهی از مهارت‌های زندگی قرار دارند، لذا آموزش مهارت زندگی، در سطح نظام آموزش عالی، ضروری می‌نماید. کسب دانش در زمینه مهارت‌های زندگی موجب نگرش و ارزشهای مثبت در فرد می‌شود. این نگرش موجب رفتار مثبت شده و در نتیجه، مانع بروز مشکل و ارتقای بهداشت روانی در جامعه می‌شود.

ج) پیشینه تحقیق

سبحانی‌نژاد (۱۳۷۹) در تحقیق خود دریافت که در محتوای دروس دوره ابتدایی، توجه چندانی به مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری نشده است.

فرهادی (۱۳۸۳) دریافت بین عزت نفس و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزانی که در فعالیت شورای دانش‌آموزی شرکت می‌کنند و آنهایی که شرکت نمی‌کنند، تفاوت معنادار آماری مشاهده می‌شود. بین عزت نفس دانش‌آموزان دختر و پسر شرکت‌کننده در فعالیت شورای دانش‌آموزی، تفاوت معنادار آماری مشاهده شد، ولی از لحاظ مسئولیت‌پذیری بین آنها تفاوت معنادار آماری مشاهده نشد.

وردی (۱۳۸۳) نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی بر ابراز وجود، عزت نفس و مسئولیت‌پذیری، تأثیر مثبت و بسزایی داشته و موجب افزایش معنادار در این متغیر شده است.

لعلی (۱۳۸۴) دریافت آموزش مهارت‌های زندگی، موجب بهبود نسبی شاخص‌های سلامت روانی (استرس خانوادگی و پذیرش اجتماعی) در گروه‌های شرکت‌کننده شده است.

کردلو (۱۳۸۷) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که لازمه مسئولیت‌پذیری، تأمین احساس امنیت، احساس تعلق و عزت نفس است که باید توسط دو نهاد مدرسه و خانواده تأمین شود.

محمودیان (۱۳۸۸) در بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی دانشجویان با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان، دریافت که آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی و تمرینات کارگاهی آن بر متغیر وابسته افسردگی تأثیر معنادار داشته است.

نیازآذری (۱۳۸۹) نشان داد که دانشجویان دانشگاه آزاد ساری از مهارت‌های زندگی برخوردارند. دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر دانشگاه از مهارت‌های زندگی بیشتری برخوردارند. بین میانگین مؤلفه‌های زندگی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تفاوت وجود دارد. تفاوت میانگین مهارت‌های زندگی دانشجویان دانشکده‌ها از لحاظ آماری معنادار است.

جعفری (۱۳۹۱) نشان داد که با آموزش مهارت‌های زندگی می‌توان خودکارآمدی زنان سرپرست خانوار را بالا برد.

میرزمانی (۱۳۹۱) دریافت که آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش علایم افسردگی کلی دانش‌آموزان مؤثر است. همچنین این آموزش به طور مؤثری مشکلات اجتماعی، اشتغال ذهنی با بیماری خود و مرگ را کاهش داد.

۳۱۴ ♦ فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۱۶

بحرینیان (۱۳۹۲) نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی بر هوش هیجانی آزمودنی‌های گروه آزمایش تأثیر داشته و آموزش مهارت‌های زندگی در افزایش توانایی افراد برای کنار آمدن با مسائل زندگی و نیز روابط با دیگران مفید و مؤثر است.

اصغری (۱۳۹۲) به این نتیجه رسید که عزت نفس دانش‌آموزان با مشکل بینایی، تحت تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی افزایش می‌یابد.

رشیدی (۱۳۹۲) نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی موجب کاهش معنادار اضطراب و پرخاشگری دانشجویان در گروه آزمایش شده است.

کلهر (۱۳۹۳) در تحقیق خود دریافت که افزایش سطح مهارت زندگی موجب کاهش پرخاشگری دانش‌آموزان نوجوان شده است.

چامورو و همکاران^۱ (۲۰۰۳)، متوجه شدند وظیفه‌شناسی، نظم‌پذیری و مسئولیت‌پذیری، با عملکرد تلاش به منظور پیشرفت رابطه دارد. آنها دریافتند که منظم بودن، پیشرفت‌مداری، پشتکار، وقت و وظیفه‌شناسی، می‌تواند عملکرد فرد را در حوزه‌های مختلف از جمله موقعیت تحصیلی پیش‌بینی کند. (نعمتی، ۱۳۸۷)

ماتوز و ریلی^۲ (۱۹۹۵) در تحقیقی نتیجه گرفتند که افزایش دانش، به تغییر در نگرش و تغییر در رفتار منجر می‌شود و در نهایت، افزایش دانش با مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتری همراه است.

اشتمان^۳ (۲۰۰۵) دریافت که آموزش مهارت‌های زندگی در چهار حوزه‌شناسایی، پیشرفت یا هدف در زندگی، حل مسئله و تصمیم‌گیری، روابط بین فردی و حفظ سلامت جسم بر محیط زندگی و کارایی شخصی تأثیر بسزایی دارد.

مطالعه مگنین^۴ (۲۰۰۵) نشان داد که برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، نقش عمده‌ای در جلوگیری از رفتارهای خشونت‌آمیز جوانان دارد و ارتباط معناداری میان مهارت‌های زندگی و رفتارهای اجتماعی وجود دارد.

پژوهش تاتل^۵ (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که آموزش مهارت‌های زندگی در نوجوانان، منجر به ارتقای توانایی‌های تصمیم‌گیری، ارتباطات و افزایش اعتماد به نفس آنان می‌شود.

کمیل^۱ (۲۰۰۶) در پژوهشی به این نتیجه دست یافت که آموزش مهارت‌های زندگی در انتقال موفقیت‌آمیز دانشجویان از دانشگاه به محیط کار، تأثیر مثبت و معنادار ایجاد می‌کند.

1. Chamorro
2. Matthews & Riley
3. Shechtman
4. Magnani
5. Tuttle

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه \diamond ۳۱۵

لو (۲۰۰۸) در مطالعه خود دریافت که آموزش مهارت‌های زندگی باعث افزایش خودکارآمدی، خطرپذیری و کاهش استرس و رفتارهای پرخطر می‌شود.

تحقیق در زمینه مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری، چه در داخل و چه در خارج، به صورت مستقل انجام شده بود؛ اما تحقیقی که ارتباط این متغیرها را با هم در سازمانها و جوامع مختلف بررسی کند، مشاهده نشد. لذا هدف تحقیق حاضر این است که میزان مهارت زندگی و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری در دانشجویان را اندازه‌گیری کند. همچنین اینکه: تا چه اندازه بین مهارت زندگی و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری دانشجویان رابطه وجود دارد؟ و تا چه اندازه بین مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان بر حسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی تفاوت وجود دارد؟

د) روش تحقیق

از آنجا که در این پژوهش، پژوهشگر درصدد تحلیل رابطه بین مهارت‌های زندگی با میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه بوده؛ بنابر این، نوع پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر اجرا، توصیفی همبستگی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ شامل ۷۱۳۲ نفر می‌باشد. از آنجا که در تحقیق حاضر، واریانس جامعه آماری نامعلوم بود، انجام یک مطالعه مقدماتی بر روی گروهی از افراد جامعه به منظور تعیین واریانس جامعه ضرورت داشت. به همین منظور، یک گروه ۳۰ نفری از جامعه آماری به صورت تصادف انتخاب شد و پرسشنامه در بین آنها توزیع و پس از استخراج داده‌های مربوط به پاسخهای گروه نمونه مذکور، برآورد حجم جامعه، توان آزمون و برآورد واریانس جامعه، حجم نمونه با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران ۲۳۷ نفر به دست آمد.

$$n = \frac{7132 \times (1/96)^2 \times 0.16}{7132 \times (0.05)^2 + (1/96)^2 \times 0.16} = 237$$

از ۲۳۷ نفر حجم نمونه برآورد شده، تعداد ۲۰۴ پرسشنامه برگشت داده شد. با توجه به اینکه نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۰/۸۶ بود، تجزیه و تحلیل آماری بر روی ۲۰۴ آزمودنی انجام گرفت و توان آماری و سطح معناداری پس از تحلیل مقدماتی محاسبه و کفایت آن از طریق توان آزمون ۰/۸۸ برآورد شد. روش نمونه‌گیری، تصادفی - طبقه‌ای متناسب با حجم بود. بر این اساس، از ۲۲۴۶ دانشجوی مهندسی، ۸۱ نفر؛ از ۱۴۸۰ دانشجوی علوم انسانی، ۵۴ نفر؛ از ۱۵۷۱ دانشجوی علوم پایه، ۵۷ نفر؛ از ۷۵۰ دانشجوی معماری و هنر، ۲۷ نفر و از ۱۰۸۵ دانشجوی ادبیات و زبان خارجه، ۳۹ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند.

ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق، دو پرسشنامه بود:

پرسشنامه مهارت زندگی: در این پژوهش برای اندازه گیری مهارت زندگی دانشجویان، از پرسشنامه استاندارد ۴۱ سؤالی مهارت زندگی (موسی، ۱۳۹۲) در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت استفاده شد. **پرسشنامه استاندارد مسئولیت پذیری:** این پرسشنامه شامل ۴۲ سؤال بسته پاسخ بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) است (امینی و همکاران، ۱۳۹۲). از جمله ابعاد مسئولیت پذیری می توان به خودمدیریتی، امانتداری، وظیفه شناسی، سازمان یافتگی و پیشرفت گرایی اشاره کرد.

با توجه به اینکه مقیاس در هر دو پرسشنامه، پنج درجه‌ای است؛ میانگین فرضی ۳، مبنای قرار گرفت؛ به نحوی که میانگین به دست آمده بالاتر از آن، نشان دهنده وضعیت مطلوب مهارت زندگی و مسئولیت پذیری و میانگین پایین تر از آن، معرف وضعیت نامطلوب در دو متغیر مذکور است.

به منظور تعیین روایی صوری و محتوایی، هر دو پرسشنامه در اختیار ۱۵ نفر از اساتید علوم تربیتی، روان شناسی و علوم اجتماعی قرار گرفت و بعد از دریافت نظرات آنان، اصلاحات ضروری در پرسشنامه‌ها انجام شد. پایایی پرسشنامه‌ها از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای مهارت زندگی ۰/۸۶، مسئولیت پذیری ۰/۹۱، خودمدیریتی ۰/۸۳، امانتداری ۰/۷۲، وظیفه شناسی ۰/۷۶، قانون مداری ۰/۷۴، سازمان یافتگی ۰/۸۲ و پیشرفت گرایی ۰/۸۹ برآورد شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح آمار استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون و آزمون تی) با استفاده از نرم افزار آماری اس.پی.اس. انجام گرفت.

هـ) یافته‌ها

جدول ۱: مقایسه میانگین مهارت زندگی و مؤلفه‌های مسئولیت پذیری در دانشجویان

متغیر	تعداد	میانگین و انحراف استاندارد	df	t	P
مهارت زندگی	۲۰۴	۳/۸±۰/۴۸	۲۰۳	۲۳/۷۰	۰/۰۰۰
مسئولیت پذیری	۲۰۴	۳/۹۶±۰/۴	۲۰۳	۳۷/۴۲	۰/۰۰۰
خودمدیریتی	۲۰۴	۳/۷۳±۰/۵۱	۲۰۳	۲۰/۴۴	۰/۰۰۰
نظم	۲۰۴	۳/۹۳±۰/۴۶	۲۰۳	۲۹/۰۸	۰/۰۰۰
قانون مداری	۲۰۴	۳/۹۷±۰/۵۱	۲۰۳	۲۷/۶۸	۰/۰۰۰
امانتداری	۲۰۴	۴/۰۷±۰/۶۲	۲۰۳	۲۴/۵۸	۰/۰۰۰
وظیفه شناسی	۲۰۴	۳/۹۸±۰/۵۹	۲۰۳	۲۳/۶	۰/۰۰۰
سازمان یافتگی	۲۰۴	۳/۰۶±۰/۵۲	۲۰۳	۲۳/۵	۰/۰۰۰
پیشرفت گرایی	۲۰۴	۳/۹۹±۰/۷	۲۰۳	۲۰/۴	۰/۰۰۰

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت پذیری دانشجویان دانشگاه ۳۱۷

جدول ۱ نشان داد میانگین هر یک از مؤلفه‌های مهارت زندگی و مسئولیت پذیری در دانشجویان، از میانگین فرضی ۳ بیشتر بود و فرض ادعای پژوهشگر مورد تأیید قرار گرفت. بالاترین میانگین، مربوط به مؤلفه امانتداری به میزان ۴/۰۷ بود.

جدول ۲: ضریب همبستگی بین مهارت زندگی و مؤلفه‌های مسئولیت پذیری

P	همبستگی	متغیر
۰/۰۰۰	۰/۵۲	مهارت زندگی و مسئولیت پذیری
۰/۰۰۰	۰/۳۹	مهارت زندگی و خودمدیریتی
۰/۰۰۰	۰/۴۰	مهارت زندگی و نظم
۰/۰۰۰	۰/۴۲	مهارت زندگی و قانونمداری
۰/۰۰۰	۰/۵۵	مهارت زندگی و امانتداری
۰/۰۰۰	۰/۲۷	مهارت زندگی و وظیفه‌شناسی
۰/۰۰۰	۰/۳۹	مهارت زندگی و سازمان‌یافتگی
۰/۰۰۰	۰/۲۱	مهارت زندگی و پیشرفت‌گرایی

جدول ۲ نشان داد بین مهارت زندگی و هر یک از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. به عبارتی؛ هر چه مهارت زندگی در دانشجویان افزایش پیدا کند، میزان مسئولیت‌پذیری آنها نیز افزایش می‌یابد. بیشترین رابطه بین مؤلفه مهارت زندگی و امانتداری به میزان $r=0/55$ و $P=0/000$ بود.

جدول ۳: ضریب رگرسیون مهارت زندگی در تبیین مسئولیت‌پذیری

P	t	خطای استاندارد	Beta	B	متغیرها
۰/۰۰۰	۱۴/۰۸	۰/۱۸	-	۲/۴۶	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۸/۶۵	۰/۰۴۶	۰/۵۲	۰/۳۹	مهارت زندگی

جدول رگرسیون نشان داد مهارت زندگی با $B=0/39$ و $P=0/000$ ، قابلیت پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری دانشجویان را دارد و می‌تواند در الگوی رگرسیونی قرار گیرد.

جدول ۴: مقایسه مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان بر حسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

منبع	مجذور مربعات	df	میانگین مربعات	F	sig
جنسیت	مهارت زندگی	۱	۰/۰۷	۰/۳۳	۰/۵۶
	مسئولیت‌پذیری	۱	۰/۰۴	۰/۳۷	۰/۵۴
سال ورود	مهارت زندگی	۳	۲/۰۰۳	۹/۴۸	۰/۰۰۰
	مسئولیت‌پذیری	۳	۱/۸۴	۱۶/۸۳	۰/۰۰۰
رشته تحصیلی	مهارت زندگی	۳	۲/۳۶	۶/۲۷	۰/۰۰۰
	مسئولیت‌پذیری	۳	۲/۷۴	۶/۵۷	۰/۰۰۰
مقطع تحصیلی	مهارت زندگی	۲	۰/۵۸	۱/۵۵	۰/۲۱
	مسئولیت‌پذیری	۲	۰/۴۹۷	۱/۱۸۷	۰/۳۵

جدول تحلیل واریانس چند متغیره نشان داد بین مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان بر حسب جنسیت و مقطع تحصیلی، تفاوت معنادار وجود ندارد؛ اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی و سال ورود معنادار است.

(و) بحث و نتیجه‌گیری

پرورش مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان مقوله مهمی است. آنچه مسلم است این مهارت‌ها را نمی‌توان فقط به آموزش، آن هم در کلاس درس محدود کرد؛ اما می‌توان محیطی تشویقی برای کمک به ایجاد آگاهی بیشتر از این مفاهیم و عمل به آنها ایجاد کرد. لذا هدف کلی این تحقیق، تحلیل رابطه بین مهارت‌های زندگی با میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه بود.

بر اساس یافته‌ها، میانگین هر یک از مؤلفه‌های مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری در دانشجویان بالاتر از حد متوسط بود و فرض ادعای پژوهشگر مورد تأیید قرار گرفت. به عبارتی؛ مهارت‌های زندگی و میزان مسئولیت‌پذیری در دانشجویان دانشگاه مطلوب بود.

در بُعد مهارت‌های زندگی، دانشجویان اذعان داشتند همیشه حواسشان متوجه زمان و کنترل زمان است؛ هنگام مواجهه با مشکل، مؤثرترین راه حل را انتخاب می‌کنند؛ توانایی مواجهه با مسائل مختلف زندگی را دارند؛ بر مبنای آگاهی از شرایط، تصمیم‌گیری می‌کنند؛ تصمیم‌گیری‌شان بر مبنای ارزیابی دقیق موقعیت‌هاست؛ ارتباط کلامی مؤثر با دیگران دارند؛ به نظرات دیگران احترام می‌گذارند و برای دستیابی به هدف‌های گروهی تلاش می‌کنند.

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه ۳۱۹

در بُعد مسئولیت‌پذیری، یافته نشان می‌دهد که دانشجویان تمایل دارند هر کاری را به بهترین نحو انجام دهند و به موقع تمام کنند؛ به آینده بیشتر از حال توجه دارند؛ همیشه به دنبال بهتر شدن هستند؛ به قوانین دانشگاه پایبند و متعهدند؛ به سایر دانشجویان در درسها کمک می‌کنند؛ خود را در حفظ اموال عمومی دانشگاه‌مسئول می‌دانند و هر چیزی را پس از استفاده سر جای خودش قرار می‌دهند. /مینی و همکاران(۱۳۹۲) نیز دریافته‌اند میانگین هر یک از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری دانشجویان بالاتر از حد متوسط است. نیازآذری(۱۳۸۹) نشان داد دانشجویان دانشگاه آزاد ساری از مهارتهای زندگی برخوردارند. همچنین طالب‌زاده(۱۳۸۷) معتقد است مسئولیت‌پذیری شامل مواردی همچون: مراقبت از خود و محیط، پذیرش نتیجه عمل، رعایت مقررات، انجام دادن تکالیف و وظایف محوله(انجام سر وقت تکالیف و کار و تمرکز و اتمام آن) می‌باشد. فرمehینی‌فراهانی(۱۳۷۸) نیز مسئولیت‌پذیری را به معنای بر عهده گرفتن امر یا کاری و پاسخگو بودن در برابر کار یا وظیفه به عهده گرفته شده می‌داند.

طبق فرضیه دوم، بین مهارت زندگی و هر یک از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. به عبارتی؛ هر چه مهارت زندگی در دانشجویان افزایش پیدا کند، میزان مسئولیت‌پذیری آنها نیز افزایش می‌یابد. مهارتهای زندگی شامل مجموعه‌ای از توانایی‌هاست که قدرت سازگاری و رفتار مثبت و کارآمد را افزایش می‌دهند. در نتیجه، شخص قادر می‌شود بدون اینکه به‌خود یا دیگران صدمه بزند، مسئولیتهای مربوط به نقش اجتماعی خود را بپذیرد و با چالشها و مشکلات روزانه زندگی به شکل مؤثر روبه‌رو شود، مقررات را رعایت کند، تکالیف و وظایف محوله را سر وقت انجام دهد، منظم باشد و پیشرفت‌گرایی، امانتداری و وظیفه‌شناسی را سرلوحه کار خود قرار دهد. همچنین وردی(۱۳۸۳) نشان داد که آموزش مهارتهای زندگی بر ابراز وجود، عزت نفس و مسئولیت‌پذیری تأثیر مثبت و بسزایی داشته است. لعلی(۱۳۸۴) دریافت آموزش مهارتهای زندگی موجب بهبود نسبی شاخصهای سلامت روانی(استرس خانوادگی و پذیرش اجتماعی) در گروههای شرکت‌کننده شده است. جعفری(۱۳۹۱) نشان داد که با آموزش مهارتهای زندگی می‌توان خودکارآمدی زنان سرپرست خانوار را بالا برد. بحرینیان(۱۳۹۲) نشان داد که آموزش مهارتهای زندگی در افزایش توانایی افراد برای کنار آمدن با مسائل زندگی و نیز روابط با دیگران مفید و مؤثر است. اصغری(۱۳۹۲) به این نتیجه رسید که عزت نفس دانش‌آموزان با مشکل بینایی، تحت تأثیر آموزش مهارتهای زندگی افزایش می‌یابد. کمیل(۲۰۰۶) دریافت که آموزش مهارتهای زندگی در انتقال موفقیت‌آمیز دانشجویان از دانشگاه به محیط کار، تأثیر مثبت و معنادار ایجاد می‌کند. پژوهش تاتل(۲۰۰۶) نشان داد که آموزش مهارتهای زندگی در نوجوانان، منجر به ارتقای توانایی‌های تصمیم‌گیری، ارتباطات و افزایش اعتماد به نفس آنان می‌شود. اشتمان(۲۰۰۵) دریافت آموزش مهارتهای زندگی در چهار حوزه شناسایی پیشرفت یا هدف در زندگی، حل مسئله و تصمیم‌گیری، روابط بین فردی و حفظ سلامت جسم بر محیط زندگی و کارایی شخصی تأثیر بسزایی دارد.

طبق فرضیه سوم، بین مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان بر حسب جنسیت و مقطع تحصیلی تفاوت معنادار وجود ندارد؛ اما این تفاوت بر حسب رشته تحصیلی و سال ورود، معنادار است. این امر نشان می‌دهد جنسیت و مقطع تحصیلی تأثیر چندانی در مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان ندارد؛ اما رشته تحصیلی و سال ورود، تأثیر معنادار دارد و رشته‌های تحصیلی و حضور بیشتر در دانشگاه باعث شده که مهارت‌های زندگی و مسئولیت‌پذیری در دانشجویان متفاوت شود. نیاز آذری (۱۳۸۹) نشان داد دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر دانشگاه از مهارت‌های زندگی بیشتری برخوردارند. بین میانگین مؤلفه‌های زندگی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه تفاوت وجود دارد. تفاوت میانگین مهارت‌های زندگی دانشجویان دانشکده‌ها از لحاظ آماری معنادار است. فرهادی (۱۳۸۳) دریافت بین مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر و پسر شرکت‌کننده در فعالیت شورای دانش‌آموزی تفاوت معنادار آماری مشاهده نمی‌شود.

پیشنهاد‌های کاربردی

- با توجه به رابطه مثبت و معنادار بین مهارت‌های زندگی و هر یک از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری و افزایش میزان مسئولیت‌پذیری و ابعاد آن در دانشجویان با آموزش مهارت‌های زندگی، پیشنهاد می‌شود:
- در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، به مقوله مهارت‌های زندگی و ابعاد و آموزش آن توجه ویژه‌ای مبذول شود.
 - اساتید ضمن آموزش محتواهای تخصصی دروس، به رشد و ارتقای مهارت‌های زندگی در دانشجویان نیز توجه کنند.
 - نهادهای فرهنگی در دانشگاه از جمله معاونت‌های دانشجویی و فرهنگی برنامه‌های ویژه‌ای را در زمینه رشد و آموزش ارزشهای انسانی و اخلاقی در بین دانشجویان اجرا کنند.
 - لازم است جهت‌گیری دروسی همچون معارف اسلامی بر روی رشد و ارتقای مهارت‌های زندگی و پرورش روحیه مسئولیت‌پذیری دانشجویان متمرکز شود.
 - دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی برای آموزش و آشنایی هر چه بیشتر دانشجویان با حوزه مسئولیت‌پذیری و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن، دوره‌ها یا کلاسهای آموزشی خاصی را در قالب فعالیتهای فوق برنامه، طراحی و اجرا یا حداقل دو واحد درسی به صورت عمومی یا اختیاری تحت عنوان آموزش مهارت‌های زندگی ارائه کنند.

پیشنادهای نظری

- به دلیل گستردگی دامنه پژوهشی متغیرهای مورد نظر و اهمیت آن، پیشنهاد می‌شود به بررسی تأثیر جو دانشگاه، سبک مدیریت دانشگاه، برنامه آموزشی و درسی و قوانین دانشگاه بر خودانضباطی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان پردازند.
- می‌توان به بررسی میزان موفقیت تحصیلی دانشجویان و ارتباط آن با مسئولیت‌پذیری پرداخت.
- تأثیر دوستان و شبکه روابط فرد با همسالان در دانشگاه در زمینه مسئولیت‌پذیری نیز می‌تواند بررسی شود.
- بهتر است این موضوع در مقاطع و پایه‌های دیگر تحصیلی به روشهای دیگر بررسی شود.

محدودیت‌ها

از جمله محدودیتهایی که در ارتباط با این تحقیق وجود داشت، محدود بودن دامنه تحقیق به دانشجویان، محدود بودن دامنه تحقیق به دانشگاه کاشان و عدم امکان تعمیم به مراکز و سازمانهای آموزشی دیگر بود. از دیگر محدودیتهای تحقیق، استفاده صرف از پرسشنامه‌های خودگزارش‌دهی برای ارزیابی متغیرها، بررسی و جمع‌آوری مقطعی داده‌ها و عدم همکاری برخی از دانشجویان در پاسخگویی به سؤالات پرسشنامه بود.

منابع

- آذر مهر، فاطمه (۱۳۹۱). «شناخت وظایف و مسئولیت‌پذیری: وظیفه‌شناسی و مسئولیت‌پذیری در قرآن و سنت». دانشنامه موضوعی قرآن. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ادیب، یوسف (۱۳۸۲). طراحی الگوی مطلوب برنامه‌ریزی مهارت‌های زندگی برای دوره راهنمایی تحصیلی. پایان‌نامه دکتری. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- اصغری، محمدجواد (۱۳۹۲). «بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر افزایش عزت‌نفس دانش‌آموزان با مشکل بینایی». پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره، سال سوم، ش ۱: ۱۶۲-۱۴۷.
- امینی، محمد؛ حمید رحیمی و معصومه صالحی (۱۳۹۲). «ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان». فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال سوم، ش ۷: ۲۹۰=۲۷۱.
- ایزدی، صمد و مصطفی عزیزی شمامی (۱۳۸۸). «ضرورت برخورداری دانشجویان از دانش شهروندی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در فرایند جهانی شدن». فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ش ۱۵: ۸۲-۶۰.
- ایزدی فرد، علی‌اکبر و حسین کاویار (۱۳۸۹). «مسئولیت‌پذیری کارگزاران و مدیران از دیدگاه امام‌علی(ع) با تأکید بر مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای». پژوهشنامه علمی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ش ۲: ۲۰-۱.
- بحرینیان، عبدالمجید (۱۳۹۲). «تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر هوش هیجانی». مجله دانشگاه علوم پزشکی البرز، سال اول، ش ۱: ۶-۱.
- جعفری، فائزه (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر بالا بردن خودکارآمدی زنان سرپرست خانوار شهرداری شهر تهران». پژوهشنامه زنان، سال سوم، ش ۶: ۷۰-۴۷.
- حق‌شناس، محمدرضا (۱۳۸۸). مهارت‌های شیوه زندگی. تهران: آوای مسیح.
- رشیدی، نورالدین (۱۳۹۲). «تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر میزان اضطراب و پرخاشگری دانشجویان». مجله علوم پزشکی رفسنجان، سال دوازدهم، ش ۷: ۵۸-۵۴.
- سبحانی‌نژاد، مهدی (۱۳۷۹). «مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه درسی کنونی دوره ابتدایی ایران». مجله دانشگاه تربیت مدرس، ش ۱: ۱۱۴-۹۵.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: آوای نور.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۶). آثار تعهدات و قراردادها. [بی‌جا]. مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- طارمیان، فرهاد (۱۳۸۷). «اثربخشی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی به منظور پیشگیری از مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان دوره راهنمایی». مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان، ش ۱۶: ۶۵، ۸۸-۷۷.
- طالب‌زاده نوبریان، محسن (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر جو اجتماعی مدارس متوسطه بر پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان». فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ش ۸: ۴۶-۲۳.
- فرمهینی فراهانی، حسن (۱۳۷۸). فرهنگ توصیفی علوم تربیتی. تهران: اسرار دانش.

تحلیل رابطه بین مهارت زندگی و مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه ۳۲۳

- فرهادی، شهریار (۱۳۸۳). بررسی تأثیر فعالیت در شورای دانش‌آموزی بر عزت نفس و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مدارس راهنمایی (عادی- دولتی) شهرستان کرج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- کردلو، منیره (۱۳۸۷). «بررسی عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری نوجوانان دبیرستانی در خانه و مدرسه». مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، ش ۱۳: ۱۱-۴.
- کلهر، محمدعلی (۱۳۹۳). «بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی کوتاه‌مدت و بلندمدت در کاهش پرخاشگری دانش‌آموزان نوجوان». پژوهش در سلامت روان‌شناختی، سال هشتم، ش ۱: ۷۰-۶۱.
- لعلی فاز، احمد (۱۳۸۴). «مطالعه اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر استرس خانوادگی و پذیرش اجتماعی». اصول بهداشت روانی، سال دوم، ش ۷: ۵۵-۴۷.
- محمودیان، مجید (۱۳۸۸). «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان». فصلنامه تخصصی پژوهش‌های بین‌رشته‌ای قرآنی، سال اول، ش ۱: ۴۷-۳۲.
- معین، محمد (۱۳۴۵). فرهنگ معین. تهران: امیرکبیر.
- موسوی، سمیه (۱۳۹۲). ارزیابی میزان مهارت‌های زندگی دانشجویان دانشگاه کاشان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی. دانشگاه کاشان.
- میرزمانی، محمود (۱۳۹۱). «اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش علائم افسردگی دانش‌آموزان». تحقیقات علوم رفتاری، سال دهم، ش ۲: ۴۰-۳۵.
- نعمتی، پری‌سیما (۱۳۸۷). تهیه و هنجاریابی آزمون مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر تهران در دو بعد شخصی و اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- نیازآذری، کیومرث (۱۳۸۹). «ارزیابی مهارت‌های زندگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری». مجله روان‌شناسی تربیتی، سال اول، ش ۳: ۴۴-۳۳.
- وردی، مینا (۱۳۸۳). تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر ابراز وجود، عزت نفس و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر سال اول متوسطه آموزش و پرورش ناحیه یک اهواز. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- Adib, Y. (2003). *Designing the Desired Pattern of Life Skills Planning for Secondary School*. Ph.D. Dissertation in University of Tarbiat Modares.
- Amini, M.; H. Rahimi & M. Salehi (2013). "Assessment of Student Responsibility in University of Kashan". *Journal of Culture in Islamic University*, 3 (7): 271-290.
- Asghari, M.J. (2013). "The Effectiveness of Life Skills Training to Increase Self-Esteem in Blind Students". *Research in Clinical Psychology and Counseling*, 3 (1): 147-162.
- Azar Mehr, F. (2012). "Conscientiousness and Responsibility in Quran & Tradition". *Encyclopedia of the Quran Issue*. Tehran: Institute of Islamic Sciences and Culture.

- Bahraynian, A.H. (2013). “**The Effect of Life Skills Training on Emotional Intelligence**”. *Journal of Alborz University of Medical Sciences*, 1 (1): 1-6.
- Camble, B. (2006). “**Teaching Life Skills for Student Success: Connecting**”. *Education and Careers*, 81.
- Cereto, S.C. (1989). **Principles of Modern Management, Function & Systems**. Massachusetts: Allyn & Bacon, THC.
- Farhadi, Sh. (2004). **The Effect of Action in Student Council on Self-Esteem and Responsibility Students in Middle School in Karaj City**. MA Thesis. University of Tehran.
- Farmahini Farahani, H. (2008). **Descriptive Dictionary of Education**. Tehran: Knowledge Secret.
- Fromm, E. (2004). **The Art of Love** (Trans O.S. Karadana). Izmir: Jlya Publication.
- Hagshenas, M.R. (2009). **Skills Life Style**. Tehran: Voice of Christ.
- Henderson, J.C. (2007). “**Corporate Social Responsibility and Tourism: Hotel Companies in Phuket, Thailand, After the Indian Ocean Tsunami**”, *Hospitality Management*, 26: 228-239.
- Jafari, F. (2012). “**The Effect of Life Skills Training to Enhance Self-Efficacy Women Headed Households in Tehran**”. *Journal of Womens*, 3 (6): 47-70.
- Izadi, S. & M. Azizi Shamami (2009). “**Need Students to Have the Knowledge of Citizenship and Social Responsibility in Globalization**”. *Journal of Curriculum Studies*, 15: 60-82.
- Izadifar, A.A. & H. Kaviar (2010). “**Responsibility in Agencies & Managers from Imam Ali View with an Emphasis on Professional Ethic Components**”. *Alavi Journal*, Institute for Humanities and Cultural Studies, 2: 1-20.
- Kalthor, M.A. (2014). “**Evaluate the Effectiveness of Short-Term and Long-Term Life Skills Training in Decrease Aggression in Adolescent’s Students**”. *Research in Physiological Health*, 8 (1): 61-70.
- Kordloo, M. (2008). “**The Study of Affecting Factors on Responsibility in Teenagers at Home and School**”. *Journal of Psychology & Education*, 13: 4-11.
- Kumar, K.V. (2009). “**Health Promotion Using Life Skills Education, Approach for Adolescents in Schools- Development of a Model**”. *J. Ind. Assoc Child & Adolescent Mental Health*, 4 (1): 5-11.
- Laali Faz, A. (2005). “**The Effectiveness of Life Skills Training on Family Stress and Social Acceptance**”. *Mental Health Foundation*, 2 (7): 47-55.
- Lou, Ch.H. (2008). “**Impact of Life Skills Training to Improve Cognition on Risk of Sexual Behavior and Contraceptive Use among Vocational School Students in Shanghai, China**”. *Journal of Reproduction & Contraception*, 239-251.

- Magnani, R. (2005). "The Impact of Life Skills Education on Adolescent Sexual Risk Behaviors in KwaZulu-Natal, South Africa". *J Adoles Health*, 36 (4): 289-304.
- Mahmudian, M. (2009). "The Effect of Life Skills Training with Quran Approach on Student's Depression". *Journal of Quran Interdisciplinary Researchs*, 1 (1): 32-47.
- Matthews, B.E. & C.K. Riley (1995). *Teaching and Evaluating Outdoor Ethics Education Programs*. Vienna, VA: National Wildlife Federation.
- Mergler, A. (2007). "Development of a Measure of Personal Responsibility for Adolescent". Available in: <http://eprist.qut.edu.au/>
- Mir Zamani, M. (2012). "The Effectiveness of Life Skills Training on Decrease Students Depressive Symptoms". *Behavioral Sciences Researchs*, 10 (2): 35-40.
- Moein, M. (1966). *Moein Culture*. Tehran: Amir Kabir.
- Musavi, S. (2013). *The Assessment Life Skills in Students in University of Kashan*. MA Thesis in Curriculum. University of Kashan.
- Nakamura, M. & A.M. Watanab-Muraoka (2006). "Global Social Responsibility; Developing a Scale for Senior High School Student in Japan". *International Journal for the Advancement of Counseling*, 28 (3): 213-226.
- Nemati, P.S. (2008). *Preparation and Standardized Responsibility Test for Middle School Students in Tehran in Personal & Social Components*. MA Thesis. Tehran: University of Allameh Tabatabaei.
- Niaz Azari, K. (2010). "The Assessment of Life Skills in Students in University of Sari Islamic Azad". *Journal of Educational Psychology*, 1 (3): 33-44.
- Pitman, R.K. (2004). "Regional Cerebral Blood Flow in Amygdale and Medial Prefrontal Cortex during Traumatic Imagery in Male and Female Vietnam Veterans with PTSD". *Archives of General Psychiatry*, 61: 168-176.
- Rashidi, N. (2013). "The Effect of Life Skills Training on Anxiety and Aggression in Students". *Journal of Rafsanjan Medical Sciences*, 12 (7): 54-58.
- Schlenker, B.R. (1994). "The Triangle Model of Responsibility". *Psychological Review*, 101: 632-652.
- Shahidi, M. (2007). *Work Commitments and Contracts*. Majd Scientific and Cultural Council.
- Shechtman, Z. (2005). "Impact of Life Skills Trailing on Teachers Perceived Environment and Self Efficiency". *Journal of Educational Research*, 98: 144-154.
- Sobhani Nezhad, M. (2000). "Social Responsibility in Current Curriculum in Elementary Period in Iran". *Journal of Tarbiat Modares University*, 1: 95-114.
- Sotudeh, H. (2007). *Social Pathology*. Tehran: Avaye Noor.

- Taremian, F. (2008). "The Effectiveness of Life Skills Education Program to Prevent Drug Use among Middle School Students". *Journal of Zanjan Medical Sciences*, 16: 65, 77-88.
- Talebzadeh Nobarian, M. (2008). "The Effect of Schools Social Climate on the Development of Social Skills of Students". *Journal of Curriculum Studies*, 8: 23-46.
- Tuttle J. (2006). "Positive Adolescent Life Skills Training for High-Risk Teens: Results of a Group Intervention Study". *J Pediatr Health Care*, 20 (3): 181-191.
- UNICEF. (2003). Which Skill is Life Skill. www.life Skill Based Education.
- Yankah, E. (2008). "Effects and Effectiveness of Life Skills Education for HIV Prevention in Young People". *AIDS Education and Prevention*, 20 (6): 465-485.
- Wardi, M. (2004). The Effect of Life Skills Training on Assertive, Self Esteem & Responsibility in Female Students in the First Year of Secondary Education at Ahvaz City. Tehran: Pazhoheshkade Talim va Tarbiat.

